

СТАН ПРАЦЕЛЮБСТВА ТА ПАРАДИГМА ЧАСУ. ДО 70-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ОЛЕГА ПОЛЯРУША

Іван Франко, характеризуючи парадигму «спільності», ще сто літ тому зауважив таке її окреслення: «Добре то сказати: спільність і розмальовувати на рожево то, що вже святий Павло вимовляв словами: «Се коль добро і коль красно, о ежи жити братьма вкупі». Але самою красою і самим моральним добром людина не проживе, тим більше, що й красу та добро кожний розуміє по-своєму». Це твердження, що міститься в ґрунтовному трактаті «Краса і секрети поетичної творчості» (1909), не втратило своєї значущості й нині, коли в діяльності багатьох так зримо проступає прагматизм як чин. Тому й нерідко чуємо: «Це – раціонально, а ось оте – ні!» Хто знає, коли молоде подружжя оселяється з нестарими батьками, то для нього видається доцільно раціональним жити під одним дахом... Та перегадом, коли виникнуть навіть дрібні конфлікти між невісткою та свекрухою, раціональність матиме іншу ознаку на кшталт: «Що цікаві очі побачать, то немудрі язика розголосять». Такий собі кровообіг, що охоплює всуціль усі чотири пори року. Що ж це врешті-решт за пейзаж у пов'язі з людиною, яку давно знаємо? Який пейзаж? Він постає типовим, бо всі люди з добромисним характером нагадують веселку побіля криниці з живою студеницею: їх видно здалека, а зблизька вони завжди поруч! До них належить професор Олег Поляруш, відомий літературознавець, культурно-громадський діяч, вмілий організатор освітнього процесу, обдарований педагог вищої школи, заслужений працівник народної освіти України.

Відома істина: усе, що служить стратегії сприйняття, є ефективним тоді, коли певна заданість диктує її продуктивність крізь призму, сказати б словами професора Григорія Ключека, «світла вічних критеріїв». Звідси – інтерпретаційні акценти з огляду на внутрішній і зовнішній виміри часової парадигми: Олегу Полярушу виповнюється сімдесят і примітно, що ювілейна дата припадає на Святовечірнє свято.

Олег Поляруш народився 5 січня 1940 року в селі Березівка Маловисківського району в селянській родині. Батьки з діда-прадіда були хліборобами. Мати – Наталія Поляруш (1910–1993, уроджена Рябченко), а також батько – Євген Поляруш (1910–1996) – походили з одного села Березівка. До того, ж однолітки були пов'язані також далекими родинними вузами, бо ж Рябченки й Поляруші були потужними й знаними на цілу округу. Вони ніби обіймали село: один рід проживав на лівому березі річки Кільтінка, а інший – на правому. А навкруг – безмежний степ з неглибокими видолінками-ярами. Батько – Євген Дем'янович Поляруш – зростав у багатодітній сім'ї. Вона володіла кількома десятинами землі, на якій успішно господарювала. Дід Дем'ян був завжди вимогливим і турботливим. Проте доля п'ятьох дітей була нелегкою, бо йому судилося доволі рано овдовіти. Згодом привів у дім іншу дружину. Мачуха, на жаль, так і не

прикипіла любов'ю до чоловікової малечі – його доньки та чотирьох синів. Та все ж хлібороб мріяв дати дітям освіту й домігся свого: три старші сини закінчили інститути; натомість Євген, як наймолодший і, власне, за традицією, мав стати спадкоємцем. Однак знак біди навіяла осіння буря: грянула революція, а з нею надійшли гіркі похідні біди – нова влада з колективізацією та голодом. Усе це звело нанівець узвичаєний ритм родинного життя в українському селі. «Будь, як інші» – головне правило тогочасного буття. То ж батько все життя працював там, де й «інші», – у колгоспі. Упродовж 30-тих був водієм вантажівки, а після війни – трактористом. Що й казати, випала на його долю важка, виснажлива праця. Проте він не сприймав її за каторгу, бо до болю любив рідну землю, опалену горем й омиту кров'ю. До речі, він мав здібності й тягу до навчання, хоч здійснити мрію так і не судилося. Сяка-така освіта була: чотирикласна церковноприходська школа, яку закінчив за два роки з відмінними оцінками. Що ще про Батька? Спомин, як світлинка: як зимовими вечорами читає, цитує з пам'яті вірші Тараса Шевченка. Одно слово, йдеться про на загал ерудовану, інтелігентну людину, яка мала нахил до сільського філософствування, позначеного живим гумором та оптимізмом. За це його, не в останню чергу, й поважали односельці Березівки.

А ось свідчення Ювіляра: «Натомість мама була неписьменною. Вона мала добру натуру, гарний слух і дзвінкий голос. Довгими зимовими вечорами – за прядкою чи кужелем – співала народні пісні, яких знала безліч. І нині в мене перед очима зринають ці ідилічні кадри: як задумлива мама під спів пряде, а зосереджений батько читає Шевченкові поезії при гасовій лампі. З погляду реальності то були роки тяжкої повоєнної праці, матеріальної скрути. Але атмосфера злагоди була приписана до нашої хати, родинне життя ніколи не туманилося сварками чи образами».

Розмова з Ювіляром йде легко: неначе з писаної хроніки постають промовисті факти про його становлення. Мить з історії дитинства? Повоєнне життя було нелегким: розруха, а ще – куче безгрошів'я, хоч батьки «на ниві з нивою» – від сходу до заходу сонця і без вихідних – в усі чотири пори року. Тому тягар обов'язків падав і на тендітні дитячі плечі. Спочатку це була праця в домашньому господарстві, а потім і на різних підсобних роботах у колгоспі.

Та дитинство оповите своєрідним казковим серпанком: його невладні зіпсувати ніякі негаразди. А “з погляду вічності” (майже за Павлом Загребельним) полишається в уяві те світле, що є непроминальним: у буденному – сліди романтики, поезії, радості пізнання таїн навколишнього світу. Той світ розлігся передусім у селі Березівка, яке видається порівняно великим. Доки сягне зір – чарівна природа, а її окрасою була і є мальовнича річка Кільтінка з плесами, плавнями, ставками. Влітку тут панувала радість для всіх: риболовля, купання; а взимку односельці тішились на саморобних каруселях.

Ні, не забути те, що крізь віконце напливає зі сну. Ілюстрація з уст Ювіляра: «Було чекання дива, яке, може, назавжди пішло з уяви нинішніх

сучасників. Це все перше: ягода, огірок, помідор, яблуко чи груша. Щось було незвичайне в тому кількаразовому щоденному контрольному спогляданні й сподіванні: а, може, вже дозріло, стигле? І яким смачним і неповторним смакувалося це диво. Сьогодні воно зникло, стало буденним цілорічним обов'язком споживання вітамінів тощо. А ще нашою гордістю була й лишилася рідна школа. Вона велично розташувалася у сквері й фруктовому саду на пагорбі край села. Ця будова, що пережила громадянську війну, з фігурною кладкою цегляних стін, просторими класами та високою стелею, була мрією наших ровесників із сусідніх сіл. У цьому приміщенні почувалося щось урочисте, високе, з якогось незнаного світу. З часом перед нами відкрилася і ще одна таємниця: це – колектив учителів, справжніх педагогів. Вони давали глибокі знання, наші учні часто перемагали на районних олімпіадах, ставали призерами на обласних, чимало наших випускників вступало до ВНЗ. Як на повоєнний час, то був серйозний критерій якості підготовки школярів».

Олег Поляруш навчався упродовж 1947–1957 рр., на які й припав час його захоплення художньою літературою. До цього прилучився вчитель української літератури, письменник Олександр Моторний (1919–1977), автор книжки оповідань і нарисів «Щедре серце», «Степовий велет», «Горлиця з яблуневого саду», а також поетичної збірки «Під сонцем Вітчизни». На той час це був перший і єдиний на Кіровоградщині член Спілки письменників України. Не вивітриться з пам'яті образ Олександра Моторного, людини інтелігентної, до самозабуття творчої, а ще – його уроки з глибоким аналізом власних художніх творів, розповіді про побратимів-письменників. Усе це полонило школярів. Він же вів і творчу літературну студію. Її охоче відвідував Олег Поляруш, який віршував і зазнав першого успіху, опублікувавши на шпальтах районної газети пісню про рідну Березівку. Либонь, це і вплинуло на визначення життєвого шляху. А вибір професії благословив Олександр Моторний, улюблений учитель-словесник, уродженець сусіднього села Спаське. На 1957 рік припало закінчення середньої школи, а водночас і вихід постанови про необхідність наявності дворічного трудового стажу для вступу до університету. І випускник посмакував батькового поту, набувши досвіду на колгоспній ниві: спершу в будівельній, а перегодом – у тракторній бригаді. Відтак – студентська пора, позначена 1959–1964 роками; для Олега Поляруша вона минула напрочуд швидко в стінах філологічного факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка. То була примітна доба для шістдесятників, коли в умовах відлиги лунало неповторно промовисте слово Василя Симоненка:

«Коли мечами злоба небо крас
І крушить твою вроду вікову,
Я тоді з твоїм ім'ям вмираю
І в твоєму імені живу!»

По завершенню університетських студій Олег Поляруш в 1964–1969 роках працює викладачем Глухівського педагогічного інституту (щойно

іменованого національним університетом), де вітер часу не остудив наукових уподобань молодого педагога. Радше навпаки, загострив ці прагнення. Останнє й привело Олега Поляруша знову до столиці над Дніпром. На цей раз – до тодішнього педагогічного інституту ім. Максима Горького, нині національного університету ім. Михайла Драгоманова. Тут він стає аспірантом кафедри української літератури, де впродовж 1969–1972 рр. під керівництвом професора Петра Волинського успішно виконує кандидатську дисертацію «Народнопоетична основа творчості О.П.Довженка». Її захист відбувся 12 жовтня 1972 року. Дослідження високо оцінили офіційні опоненти – Ігор Дзевєрін та Іван Березовський.

І ось, може, найбільш продуктивна часова парадигма, що виокремила 1972–2009 рр. в один яскравий життєвий етап, настала з приходом Олега Поляруша до Кіровоградського педагогічного інституту ім. Олександра Пушкіна (від 1997 року – педагогічний університет імені Володимира Винниченка). За неповні п'ять літ він побував старшим викладачем кафедри української літератури, деканом філологічного факультету, проректором з наукової роботи, а від 1978 до 2003 року – ректором. Кажемо про зриму продуктивність, бо вона наскрізь ілюстративна. Ось, наприклад, твердження професора Григорія Ключека (якому, власне, як ректору судилося продовжувати традиції свого попередника): «...десь до середини 70-х років наш інститут мав доволі периферійний вигляд. Жодного професора, обмаль викладачів зі вченими ступенями... Перші паростки справжнього відродження почали з'являтися у той момент, коли Поляруша було призначено проректором інституту з наукової роботи. Саме тоді набула активності цілеспрямована діяльність з метою перетворити колектив викладачів у колектив учених-викладачів, бо ж навчальний заклад лише тоді може вважатися вищим, коли в його стінах панує атмосфера високої науки».

І таких свідчень чимало. Очолюючи університет, Олег Поляруш як ректор головну увагу зосередив на розв'язанні проблеми формування професорсько-викладацького колективу та його наукового потенціалу. І тут його радості нема межі: на зламі століть університет у місті над Інгулом закріпився в четвірці найкращих профільних вишів України. Функціонували аспірантура, докторантура, спеціалізовані вчені ради із захисту кандидатських дисертацій за трьома спеціальностями. Завдяки його ініціативам зміцнювалася матеріальна база: уведено в експлуатацію п'ятиповерховий навчальний корпус, збудована чотириповерхова наукова бібліотека, студентський гуртожиток на 640 місць, отримано й реконструйовано приміщення для природничого факультету. Навіть ці лаконічні оцінки засвідчують: Олег Поляруш жив тим, над чим працював.

Так, на совість.

Так, за покликанням.

Так, з турботою про інших, сподіваючись на відкриття. Не раз і не два мимоволі зринали на його уста рядки улюбленого поета, автора славетної збірки «Тиша і грім»:

«Жоден вітер сонця не остудить,
 Півень землю всю не розгребе!
 Україно! Доки жити буду,
 Доти відкриватиму тебе».

Поza всяким сумнівом, Симоненкові строфи додавали сили, коли зненацька падали на ректора-будівничого далеко не малинові тривоги. До того ж, у його особі органічно поєдналися духовні запити досвідченого організатора освітнього процесу, обдарованого педагога вищої школи та вдумливого вченого-літературознавця. Науковець опублікував близько 80 наукових праць, у т.ч. «Духовні береги Олександра Довженка» (2000), «Художній дивосвіт Олександра Довженка» (2001), «Золотий гомін омріяної волі (Поема П. Тичини «Золотий гомін» (2004), «Ідея «прогнозного освоєння» у творчості О. Довженка» (2006) та ін. Окремими виданнями побачили світ, зокрема, такі позиції: «Використання художньої літератури у викладанні суспільствознавства» (у співавторстві, 1983), «Олександр Довженко і фольклор» (1988), «...І вічна таїна слова» (у співавторстві, 1990).

Коло наукових зацікавлень Олега Поляруша охоплює питання дослідження літературного процесу 20-х років ХХ століття, передусім творчості фундаторів українського модернізму П. Тичини, М. Хвильового, М. Куліша та літературної спадщини О. Довженка.

Відзнаки напевно щось значать, сказати б словами Григорія Ключека, «у світлі вічних критеріїв». Вони, на щастя, не обійшли Ювіляра, який був удостоєний низки нагород – ордена “Знак пошани” (1986), а відтак – почесне звання “Заслужений працівник народної освіти України” (1997) та ордена “За заслуги” (1999).

Зрозуміло, Олег Поляруш ніколи не оббігає грані особистого життя. За його зізнанням, воно склалося щасливо. Ще на початку університетських студій він зустрів свою кохану, однокурсницю Тамару Петрушанко. На весільний рушник спільно ступили 1963 року. Відтоді крокують життєвою стежиною пліч-о-пліч. Дружина – кандидат філологічних наук. Спільно виховали доньку. Дві внучки – особлива розрада. Склалася самобутня династія словесників: дочка Ірина – кандидат філологічних наук, а її чоловік – Юрій Мариненко – доктор філологічних наук. Обоє працюють у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. А внучки – Оксанка й Марія – школярки. Будьмо певні: на них чекає славне майбуття.

За плечима професора Олега Поляруша – прожиті красні літа; пройдено веселковий шлях, подолано й досягнуто чимало. Доля випромінювала щедрість на добро, з одного боку, а з іншого ...так несподівано потемніла вона серед білої днини! Того літнього ранку – буквально біля берега Чорного моря – одинадцятирічним відійшов за межу Вічності незабутній онук Ілько ... Згорбатили думки, «як вітром розколихані жита» (Д. Павличко).

Щодня професор Олег Поляруш прямує побіля Шевченкового пам'ятника до університету: там чекають на педагога допитливі студенти. Вони вслухаються в змістовні лекції з теоретичного курсу «Українська література ХХ століття». Він знає: попереду – нові творчі задуми, їхнє втілення, а ще (якщо не тепер, то в четвер) – оглядини нових місць для риболовлі...

З води й роси !

Ad multos annos!

Микола ЗИМОМРЯ,
доктор філологічних наук, професор,
Василь МАРКО,
доктор філологічних наук, професор,
Ігор ДОБРЯНСЬКИЙ,
ректор КІРУЕ, доктор педагогічних
наук, професор

«ПАТЕТИЧНА СОНАТА» М. КУЛІША – «ПАТЕТИЧНА СОНАТА» П. БЕТХОВЕНА: ВЗАЄМОДІЯ СЛОВА І МУЗИКИ

Олег ПОЛЯРУШ (Кіровоград)

У статті розглядаються функції музичного символу «Патетичної сонати» Л. Бетховена у поетичному світі, стильовому й композиційному мікрокосмосі драми М. Куліша.

The article deals with the problem of function of the musical symbol of the “Pathetic Sonnetes” by L. Bethoven in the poetic world, stylistic and compositional microspace of the drama by M. Kulish.

«Патетична соната» – це результат експериментального творчого пошуку Миколи Куліша. В основі цього пошуку – органічне поєднання слова й музики, що в драматичному творі набуло вищого метафоричного, символічного звучання. Сам автор, виступаючи на диспуті 1931 року, підкреслював, що ««Патетична» – це експериментальна робота, це спроба сконденсованого драматичного образу, стислої сцени, стислого слова, це спроба запровадження в драматичний твір музики як органічної складової частини, а не як супроводу, це спроба ритмічної будови п'єси од початку до кінця, це спроба збудувати твір на органічному пов'язанні слова, ритму, руху, світла, музики, це боротьба, шукання ... нової драматичної техніки» [5, с. 478]. Спроба вдалася, і це цілком закономірно: сам драматург із дитинства захоплювався музикою, мав чудовий слух, за спогадами дружини, драму писав під акомпанемент доньки, яка на його прохання виконувала відповідні розділи «Патетичної сонати» Бетховена на фортепіано [4, с. 735].